

הרב ברוך ברנר

קטע בעניין לחם הפנים מתוך המאמר:

“נזר החכמים, עטרת תפארת בעלי התורה”

על יחסו של הרלב"ג אל הרמב"ם בעניינים הלכתיים

העומד להתפרסם בספר :

“מברכת משה” – ספר היובל לכבודו של הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א, ראש ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים.

במסגרת תדפיס זה מופיע רק הקטע העוסק בלחם הפנים (להלן עמ' 5-8), מתוך הסעיף המדגים מקרים שבהם חלק הרלב"ג על הרמב"ם. להבהרת הקשר הדברים מופיע גם סעיף המבוא הפותח את המאמר (עמ' 1-4).

סעיף המבוא :

השפעת המורה על ממשך דרכו

מפעלו הכביר של המורה הגדול, רבי משה בן מימון ז"ל, הטביע חותם עמוק על דורו ועל הדורות הבאים אחריו. אישיותו של הרמב"ם ופוריותו השפיעו השפעה רבת עוצמה הן בתחומי ההלכה הן בתחומי המחשבה, ורושמה של השפעה זו ניכר לא רק בקרב המסכימים עם דבריו אלא גם בין החולקים עליהם.

גם רבי לוי בן גרשום ז"ל, הרלב"ג, העריך מאד את “הרב המורה ז”ל”,¹ והוא מרבה להתייחס לדבריו, הן בתחום ההלכתי (המופיע בפירושו המשנה בספר המצוות ובמשנה תורה) הן בתחום הפילוסופי. התייחסות הרלב"ג לדברי הרמב"ם נעשית מתוך כבוד גדול, ואפילו הערצה, ל“נזר החכמים, עטרת תפארת בעלי התורה, הרב רבינו משה בן מימון ני”ע”.²

1 זהו הכינוי בו מכנה הרלב"ג את הרמב"ם ברוב האזכורים שבחיבוריו (גם ביחס לחיבור משנה תורה). במיעוט הוא מכנה אותו: “הרב רבינו משה ז”ל”.

2 כך מגדיר הרלב"ג את הרמב"ם בפתיחתו לספרו מלחמות ה', כאחד מן “השלמים הקודמים באומתנו”. את הספר “מורה הנבוכים” מקפיד הרלב"ג להזכיר בלשון “ספרו הנכבד מורה הנבוכים”, הן בביאור התורה הן בספרו מלחמות ה'. כבואר להציג את שיטת הרמב"ם בעניין ידיעת ה' לעומת שיטת

ביאורו של הרלב"ג לתורה לא זכה להיכנס למהדורת "מקראות גדולות" של בומברגי בוונציה,³ ובכך נתעלם בדרך כלל מן העיין במשך תקופה ארוכה. חיבור גדול-ממדים זה מכיל בתוכו עיסוק בתחומים שונים, כדרכו הרב-גונית של מחברו, אולם בולט בו העיסוק בתחום ההלכתי. מתוך כך מתגלה הרלב"ג כבקי בכל הספרות התלמודית, וכמי שיודע להלחם מלחמתה של תורה כאחד מגדולי הראשונים.

מו"ר ראש הישיבה שליט"א הכיר בחשיבות החיבור, ויזם את הוצאת הספר במהדורה חדשה, ההולכת ונשלמת בע"ה במסגרת מכון "מעליות", המכון להוצאת ספרים שעל יד ישיבת "ברכת משה".⁴ גם אל הקשר בין הרלב"ג לבין הרמב"ם נדרש ראש הישיבה פעמים רבות במסגרת ביאורו הרחב למשנה תורה לרמב"ם, "יד פשוטה".

במשנתו הפילוסופית של הרלב"ג עסקו רבים, ואף ביחסה למשנתו של הרמב"ם, אולם משנתו ההלכתית של הרלב"ג נזנחה בדרך כלל.⁵ במאמרנו זה, המופיע לכבודו של ראש הישיבה שליט"א, נעסוק בהשפעה העמוקה שהושפע הרלב"ג מתורתו של הרמב"ם בתחום ההלכתי, השפעה שניתן להבחין בה באופן תדיר מתוך העיון בביאור הרלב"ג לתורה.

"הפילוסוף" (= אריסטו), מתבטא הרלב"ג בלשון זו: "ואולם גדולי חכמי תורתנו, כמו הפלוסוף המעולה הרב המורה זכרוננו לברכה, וזולתו מחכמי תורתנו אשר הם מסכימים לדעתו, יראו (= יסברו) ש..." (מלחמות ה' מאמר שלישי פרק א).

3 חיבור זה היה נפוץ מאד בעידן טרום הדפוס, כפי שניתן להיווכח מן המספר העצום של כתבי יד שנתורו עד היום בספריית העולם (ראה למשל פתח דבר לבראשית, עמ' ו ועמ' יד). גם בראשית עידן הדפוס יוחסה לחיבור זה חשיבות גבוהה, כפי שמוכח מן העובדה שזהו אחד מן הספרים שנרפסו כבר בעשור הראשון של הדפוס העברי: ביאור הרלב"ג לתורה נרפס לראשונה במנטובה כבר בסביבות שנת רל"ו. אף על פי שהמדפיסים בבית הדפוס של דניאל בומברגי בוונציה לא כללו את ביאור הרלב"ג לתורה בין הפירושים הנרפסים על הדף כ"מקראות גדולות", אולי עקב אריכות הביאור, ואולי עקב מבנהו [המורכב משלוש חטיבות ביאור: ביאור המלות ביאור הפרשה ותועלות - ראה פתח דבר לבראשית, עמ' ד-ו; וראה גם ביחס לביאור ספר משלי במאמרי "פתיחת הרלב"ג לביאור ספר משלי וגלגולי נוסח החיבור", תרביץ עג, ב (תשס"ד), עמ' 282-287], אף על פי כן הם הכירו בחשיבות החיבור, והדפיסו אותו בכרך נפרד (ונציה ש"ז). אכן בנביאים ראשונים ובחלק מספרי הכתובים הדפיסו את ביאורו במסגרת "מקראות גדולות".

4 חמישה חומשי תורה עם פירוש רש"י ועם ביאור רבינו לוי בן גרשום (הרלב"ג), מהדורת ב' ברנר וכ' כהן: בראשית, מעלה אדומים תשנ"ג (ב' ברנר וא' פריימן [אשר עסק במפעל זה בראשיתו]); שמות א, מעלה אדומים תש"ס; שמות ב, מעלה אדומים תשס"א; ויקרא א, מעלה אדומים תשס"ג; ויקרא ב, מעלה אדומים תשס"ו; במדבר, מעלה אדומים תשס"ט. ספר דברים - בהכנה. כל ההפניות לביאור הרלב"ג והציטוטים מן החיבור הם על פי מהדורה זו.

5 ראה רשימה ביבליוגרפית רחבה אודות הרלב"ג: Menachem Kellner, "Bibliographia Gersonideana: An Annotated List of Writings by and about R. Levi ben Gershom", *Studies on Gersonides: A Fourteenth Century Jewish Philosopher-Scientist*, (ed. G. Freudenthal), Leiden 1992, pp. 367-414; Menachem Kellner, "Bibliographia Gersonideana, 1992-2002", *Aleph* 3 (2003), pp. 345-374. ברשימות ארוכות אלה ניתן להבחין כי כמעט ואין התייחסות מחקרית לביאור התורה בכלל, ולצדדים ההלכתיים בפרט. כך גם בדבר תקירת יחסו של הרלב"ג אל הרמב"ם; ראה: ישראל יעקב דינסטאג, "יחס הרלב"ג אל הרמב"ם - רשימה ביבליוגרפית מוערת", דעת 23 (תשמ"ט), עמ' 5-13.

“נזר החכמים” - על יחסו של הרלב"ג אל הרמב"ם בעניינים הלכתיים

גוונים שונים להשפעה זו. פעמים שעניינה צורה וניסוח, ופעמים שמדובר בתוכנם של הדברים. ננסה להציג את פניה השונים של השפעת הרמב"ם על הרלב"ג מתוך התבוננות בדוגמאות שונות מתוך ביאור התורה (סעיפים ב-ג).

אכן לא תמיד הסכים הרלב"ג עם שיטת הרמב"ם, ובמהלך הדברים נעייין גם במחלוקות שחלק הרלב"ג על הרמב"ם, לעתים תוך אזכור שמו (סעיף ד), ולעתים בלא אזכור שמו (סעיף ה).

כהשלמה לדברים נציג מקרים בהם משלים הרלב"ג דינים שנשמטו מן החיבור משנה תורה (סעיף ו), ומקרים בהם ניתן להיעזר ברלב"ג כמבאר את דברי הרמב"ם (סעיף ז).

מן הראוי להבהיר כאן בקצרה עניין נוסף. יכול הקורא לשאול את עצמו: מה היא הרבותא בדברים אלה? מה הפלא בכך שהרלב"ג כפרשן, כפילוסוף, כחסיד של הרמב"ם, ילך בעקבותיו בתחום ההלכתי? וכי היה לרלב"ג הידע הנדרש בתחום ההלכתי כדי לעמוד עמידה עצמאית בתחום זה? וכי לא נגזר באופן הכרחי שכאשר מדובר בחומר הלכתי “מקצועי” ישען הרלב"ג על הרמב"ם?

עיון בחיבורו המקיף של הרלב"ג, הביאור לחמישה חומשי תורה, מספק מענה ברור על כך. ראשית, היקפו של הטיפול ההלכתי במסגרת הביאור הוא היקף עצום. אין הרלב"ג מסתפק באזכור מקומי של הלכות מזדמנות, כמי שאינו בקי בתחום זה, אלא מתאמץ באופן מכוון להקיף את ההלכות המתקשרות לפסוקים המבוארים כפי שהתבארו בתורה שבעל פה בספרות התלמודית. יתר על כן, במסגרת ה“תועלות-במצוות”, ובמסגרת ה“שורשים” - עיקרי הדינים אותם משתדל הרלב"ג לפרט כנלווים לתועלות שכאלה - נוהג הרלב"ג לרוב לציין את המקור של אותה הלכה, ובציון זה מפנה הרלב"ג למקורות התלמודיים דווקא.⁶ רוב רובן של הפניות הן לפרקי התלמוד הבבלי,⁷ אך ישנן גם הפניות לתוספתא, למדרשי

6 בעניין השורשים ראה להלן הערה 12, מה שהבאנו מדברי הרלב"ג בפתיחת החיבור.

7 בסגנון: “כבר נתבאר זה בראשון מחולין”, “כבר נתבאר זה בארבעה עשר מזבחים ובראשון מחגיגה”, וכדומה. גם בדרך כתיבת הפניות לפרקי התלמוד הבבלי ניכרת השפעת הרמב"ם: דרכם של הרמב"ם והרלב"ג היא לכנות את הפרקים על ידי מספרם הסידורי, ולא על ידי פתיחת הפרק, ודרך זו “אופיינית כנראה אך ורק לרמב"ם ולרלב"ג”; ראה י”ש שפיגל, עמודים בתולדות הספר העברי - כתיבה והעתקה, ר”ג תשס”ה, עמ’ 370. כדי להבטיח את יעילות ההפניה באופן זה, ערך הרלב"ג רשימה מלאה של כל פרקי התלמוד, המציינת את המספר הסידורי של הפרק עם פתיחת הפרק. ראה פתיחה לביאור התורה, עמ’ 14-28. יתכן שעצם הצורך ברשימה מעיד על כך שאין זו הדרך המקובלת, ורשימה זו עשויה לשמש מפתח השוואה עבור מי שאינו מורגל בשיטה זו. לפני הרשימה המפורטת כתב הרלב"ג בין היתר כדברים הבאים (עמ’ 14-15): “ונזכור שם עם זה מקומותיהם מהתלמוד, המסכתא והפרק אשר הוא בו מהמסכתא, כאילו תאמר: בפרק השני או השלישי או הרביעי מהמסכתא הפלונית... וכדי שיובנו דברינו בזוכרנו בזה הביאור פרקי המסכות לפי מנינם מהמסכתא, ראינו לזכור בזה המקום שמות המסכות אשר בששת הסדרים, ומנין הפרקים אשר במסכתא מסכתא, וסידורם, כי זה יישיר המעיין בדברינו למצוא בקלות הפרק אשר נזכור במקום מקום. והמשל, כי כשיקצא בדברינו ‘וכבר נתבאר זה השורש בששי מזבחים’ - ימצא בקלות בזה המקום איזה פרק מפרקי המסכתא הוא הששי”. הרלב"ג מציג את הדברים באריכות יחסית, ואף מרגיש צורך להדגים את השימוש בשיטה זו של הפניה (“כאילו תאמר...”; “המשל...”), וגם בכך ניתן אולי לשמוע הד לכך שיש בדרך זו משום חידוש ביחס לרבים מן הלומדים.

הלכה, לירושלמי ועוד.⁸

בעיסוקו ההלכתי הרחב, ובהפניות הרבות לספרות התלמודית, מתגלה אפוא פן נוסף באישיותו הרב-גונית של הרלב"ג, והוא היותו חכם תלמודי רבני, השולט בספרות התלמודית שליטה ללא מצרים. מתוך אותן הפניות מתברר כי שליטתו ועיסוקו בתחומים הכלולים בסדר קודשים ובסדר טהרות אינם נופלים במדרגתם משליטתו ועיסוקו באלו הכלולים בשאר סדרים.⁹

מתוך הכרת יכולתו ההלכתית המרשימה של הרלב"ג להתמודד עם הספרות התלמודית כולה, יש להסתכל באור חדש על הנושא שלנו: על אף ההסתמכות על המקורות התלמודיים באופן ישיר, ניתן לזהות בדברי הרלב"ג השפעות שונות של משנת הרמב"ם. הערכתו את הרמב"ם, כמו גם ייחודו של החיבור "משנה תורה" העוסק בכל תחומי התורה, הביאו את הרלב"ג להשתמש בחיבורי הרמב"ם במסגרת לימודו, ואף להתייחס אליו במסגרת כתיבת הביאור לתורה - באופן מוצהר או באופן סמוי, בהסכמה או שלא בהסכמה.

בפניה השונים של התייחסות זו נעסוק כאמור בהמשך דברינו.¹⁰

8 מענין לציין בהקשר זה לדברי הרלב"ג בפתיחת החיבור ביחס לתוכניתו לכתוב עוד "שני חיבורים גדולים", האחד הוא חיבור הלכתי מפורט על סדר המצוות, והשני הוא ביאור למסכתות הש"ס. בעניין המקורות התלמודיים של החיבור הראשון הוא כותב כך (עמ' 14): "ונזכור שם עם זה מקומותיהם מהתלמוד, המסכתא והפרק אשר הוא בו מהמסכתא, כאילו תאמר: בפרק השני או השלישי או הרביעי מהמסכתא הפלונית. ובכלל, הנה נזכור שם מה שבא בתלמוד - והנלוה אליו מהחיבורים התלמודיים - בשורשיהם ובענפיהם ובענפי ענפיהם, איש על מקומו, קְדָרְך שֶׁלָּא יִשְׂאָר דָּבָר בְּתַלְמוּד הַבְּבֵלִי והירושלמי ותוספתא וספרא וספרי ומכילתא - ממה שיש בו רושם בענין זאת המצוה - שלא יהיה נכלל כמה שנזכרו בה". וראה בהערה הבאה.

9 כך לדוגמא בעלמא בתועלת העשרים וחמישה שבפרשת שמיני, העוסקת בטומאת אוכלין ובטומאת משקין, פירט הרלב"ג ששה עשר שורשים, המתפרסים על תשעה עמודים בקירוב (במהדורתנו, עמ' 351-359), ובהם ניתן למצוא את ההפניות הבאות: "כבר נתבאר זה השורש בשמיני מטהרות ובשנים עשר ממנחות ובראשון ובשלישי מפסחים"; "כבר נתבאר זה בספרא"; "כבר נתבאר זה בשלישי מתוספת עוקצין"; "כבר נתבאר זה בשמיני מטהרות ובתשיעי מחולין ובששי מגדה"; "כבר נתבאר זה השורש בשלישי מעוקצין"; "כבר נתבאר זה השורש בתשיעי מחולין ובראשון ובשני מעוקצין"; "כבר נתבאר זה בשלישי מטבול יום"; "כבר נתבאר זה השורש בראשון מתוספת עוקצין ובראשון מטהרות ומטבול יום"; "כבר נתבאר זה השורש בששי ממכשירין, והתבאר גם כן מספרא"; "כבר נתבאר זה בספרא ובראשון ממקואות"; "כבר נתבאר זה השורש בחמישה עשר מכלים", וכיוצא באלו.

10 במאפייני דרכו ההלכתית של הרלב"ג נעסוק בע"ה ביתר הרחבה במקום אחר.

הקטע בעניין לחם הפנים :

צורת לחם הפנים ועוביו

מעשה לחם הפנים אמנם מפורט בפרשת אמור (ויקרא כד, ה-ט), אולם צורתו אינה מפורשת שם. גם שמו - "לחם הפנים" - לא נזכר שם, אלא בפרשת תרומה, אגב מעשה השולחן שבמשכן: "וַנְתַּף עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנֵי תְּמִיד" (שמות כה, ל).

מדוע נקרא שמו של לחם זה "לחם הפנים"? המשנה (מנחות יא, ד) מבארת: "בין זומא אומר: 'ונתת על השולחן לחם פנים' - שיהא לו פנים". יש אמנם מבעלי הפשט שפירשו באופנים אחרים,⁶⁵ אולם רש"י מבאר זאת (על שמות כה, כט, ד"ה "ועשית קערותיו") על פי המשנה: "ולכך קרוי לחם הפנים, שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה". וכעין זה בפירוש המשנה לרמב"ם: "ואמרו 'שיהו לו פנים הרבה' - צדדים, כלומר שיהא מוקף ששה פנים, כמו שנתבאר". מה הם ששת הפנים עליהם מדבר הרמב"ם? ששת הצדדים המקיפים גוף תלת-ממדי: "...שיש לו אורך ורוחב ועומק. והנה שש פאות. מהאורך יבואו פנים ואחור, ומהרוחב ימין ושמאל, ומהגובה מעלה ומטה" (לשון ראב"ע, הפירוש הארוך לשמות כה, מ).

פניו של לחם הפנים נוצרים מן הצורה המיוחדת שלו. וכך מוגדרת צורתו במשנה (מנחות יא, ה, אליבא דרבי מאיר): "לחם הפנים, ארכו עשרה ורחבו חמשה, נותן ארכו כנגד רחבו של שולחן וכופל טפחיים מכאן וטפחיים מכאן". אכן ישנו תיאור נוסף במשנה שם (יא, ד): "לחם הפנים, ארכו עשרה, ורחבו חמשה, וקרנותיו שבע אצבעות". נעייך בדברי הרמב"ם, כיצד הוא מבאר את עניין קרנותיו של לחם הפנים (הלכות תמידין ומוספין ה, ט):

כל חלה מהן מרובעת, שנאמר: 'לחם פנים', שיהיו לו פנים רבים. אורך כל חלה מהן עשרה טפחים, ורחבה חמישה טפחים, ורומה שבע אצבעות. והשולחן ארכו שנים עשר טפח, ורחבו שישה טפחים. נותן אורך החלה על רוחב השולחן, נמצאת החלה יוצאת שני טפחים מכאן ושני טפחים מכאן, וכופל את היוצא מכאן ומכאן, ויישאר בין שני הקצוות רוח באמצע.

הרי ש'קרנותיו' מתבארים על ידי הרמב"ם כשיעור הממד השלישי (מלבד האורך והרוחב) - ממד הגובה.⁶⁶

והנה גם בעניין זה חורג הרלב"ג מן הסדר הרגיל בכתיבתו, ומאריך לדון בדברים ולחלוק על דברי הרמב"ם. לדעתו, אין כוונת המשנה בביטוי 'וקרנותיו שבע' לעובי הלחם, אלא לאלכסונים המצויים בפינות הלחם (לפני קיפולו). וזה לשונו (פרשת תרומה כה, ל, עמ' 254 ואילך):

65 ראה למשל רשב"ם ראב"ע ורמב"ן.

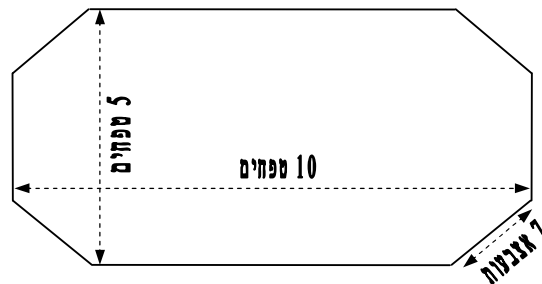
66 כך עולה גם מפירוש המשנה שם בתיאור שתי הלחם.

הרב ברוך ברנר

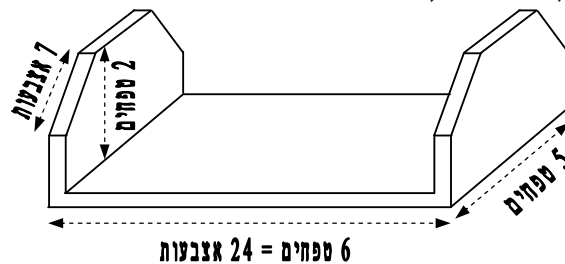
ותואר אלו החלות היה באופן שהיתה כל אחת מהן לחם הפנים, רוצה לומר לחם שיש לו פנים רבים. וכבר התבאר באחד עשר ממנחות תואר עשייתן, והוא שהיו עושין חלה, אורכה עשרה טפחים ורוחבה חמישה טפחים, וקרנותיה שבע אצבעות, וקופל מן האורך טפחיים מכאן וטפחיים מכאן, ואותן הטפחיים עומדים בגובה כמו דפנות.

וענין קרנותיה הוא, לפי הנראה לי, כי לא היתה החלה בעלת ארבע צלעות בשלמות, אבל היתה בעלת שמונה צלעות, ארבע צלעות לצד הזווית באלכסון, והם אשר קראום קרנות, ואורך כל קרן מהם היה שבע אצבעות.

לדעת הרלב"ג, צורת החלה לפני הקיפול היא כמלבן שנקטמו פינותיו, כך:

ולאחר הקיפול צורתו כך:

בפירושו זה "מרוויח" הרלב"ג ביאור משמעותי יותר לשמו של הלחם - "לחם הפנים", כי אין מדובר כאן רק בששה פנים, תכונה הקיימת לכל גוף תלת ממדי, ואפילו הייתה צורתו פשוטה כקובייה,⁶⁷ אלא מדובר על גוף בעל שמונה עשר פנים, כפי שמבאר:

ובזה האופן יִשְׁלַם לזה הלחם שיהיו לו פנים רבים בכל אחד משטחיו המקיפים בו, כי כל אחד מששת השטחים המקיפים בכל גוף שיהיה בזה התואר נחלק

67 מלשון הרמב"ם הנזכרת לעיל משמע שביאר את הביטוי 'שיהיו לו פנים רבים' כמכוון לכך שהחלה תהיה מרובעת, ולא עגולה, ובכך ייווצרו לה פנים רבים. אכן לדעת הרלב"ג אין להחשיב זאת כריבוי פנים.

“נזר החכמים” - על יחסו של הרלב”ג אל הרמב”ם בעניינים הלכתיים

לשלושה שטחים, עד שכבר יקיפו בו שמונה עשר שטחים, שבעה שטחים בכל אחד מדפנותיו וארבעה בתושבת החלה.

לכל גוף תלת ממדי יש ששה כיוונים, שנים לכל ממד. וכיון שלחם הפנים מורכב משלושה גופים, תושבת החלה ושתי דפנותיה, נמצא שיש לה פנים הרבה, שמונה עשר במספר. אמנם, כיון שהדפנות מחוברות לתושבת, חסרו שני שטחים של תחתית הדפנות, ושני השטחים הצדדיים של התושבת; אולם כנגד ארבעה שטחים אלו נוספו ארבעת השטחים האלכסוניים של הקרנות. נמצא שבכל דופן יש שני שטחים רחבים ועוד חמישה שטחים צרים, ובתושבת החלה שני שטחים רחבים ועוד שני שטחים צרים, נמצא סך כל השטחים - שמונה עשר, כמבואר בתרשים.

והנה אין הרלב”ג מסתפק בהצעת ביאורו לעניין הקרנות, אלא מוסיף להאריך ולהקשות על דברי הרמב”ם הסובר שהביטוי ‘קרנותיו שבע’ מתייחס לעובי הלחם, והוא שבע אצבעות. לדעת הרלב”ג לא יתכן לקבוע מידה מדויקת לעובי הלחם, מפני שנפח הלחם עשוי להשתנות לפי הנתונים המדויקים של הקמח המסוים המשמש לאפייה:

ואולם עובי אלו החלות לא הוגבל, כי כבר יתחלף לפי קושי הבצק ורפותו...⁶⁸

...עם שהוא רחוק שיהיה מוגבל האורך והרוחב והעובי, כי הכמות בזה יתחלף לפי קושי הבצק ורפותו, וחיבות התבואה והעדר חשיבותה.⁶⁹

טענת הרלב”ג היא שבלתי סביר שעובי הלחם יהיה גם הוא קבוע ומוגבל (כמו האורך והרוחב), מפני שאף על פי ששיעור הסולת קבוע ומוגדר, עשוי נפח החלה להשתנות לפי גורמים שונים, ולא תמיד יהיה משקלו הסגולי זהה.

אולם גם בזה אין הרלב”ג מסתפק, והוא מוסיף לטעון כנגד הרמב”ם שגם אם היה מקום לשיעור עובי, אין השיעור של שבע אצבעות מתקבל על הדעת.

את קביעתו מוכיח הרלב”ג בשני אופנים. האופן הראשון מבוסס על כמות הסולת בכל חלה, כמפורש בפרשת אמור (כד, ה): “שני עשרונים יהיה החלה האחת” (והעשרון הוא עשירית האיפה), אותה ממיר הרלב”ג למידות אורך תוך שימוש בשיעור מקווה כאמצעי המרה. על פי חשבון זה מוכיח הרלב”ג ש”לא יתכן שיהיה עובי אלו החלות כי אם פחות מאצבע”, ובודאי לא שבע אצבעות!⁷⁰

68 שם עמ' 256.

69 שם עמ' 257.

70 זה לשון הרלב”ג שם (עמ' 256): “ואולם עובי אלו החלות לא הוגבל, כי כבר יתחלף לפי קושי הבצק ורפותו; ולפי דעתי היה עוביו פחות מאצבע, וזה יתבאר משיעור העשרון, שהוא עשירית שלוש סאין, ואמה על אמה ברום שלוש אמות היה מחזיק ארבעים סאה, ולזה יהיה שיעור העשרון אמה על אמה ברום חצי אצבע וחמישית חומש אצבע, שהם כמו שלוש מאות אצבעות ורביעית אצבע בקירוב; ובהיות הענין כן, הנה החלה הנעשית משתי עשרונים מעשרה טפחים אורך וחמישה טפחים רוחב, לא יהיה עוביה כי אם שש שמיניות אצבע בקירוב - כשהונח שיעור הבצק כשיעור הסולת אשר ממנו נעשה. והוא מבואר שהבצק, כשיהיה מצה, לא יהיה נוסף פמותו על כמות הקמח; ואם היה שיהיה נוסף - הנה הוא מעט; אבל יִנָּאָה בחוש שכמות הבצק הזה הוא פחות מכמות הקמח.

האופן השני שבו מוכיח הרלב"ג שאין עובי הלחם שבע אצבעות הוא על סמך השוואת הנתונים בעניין לחם הפנים לנתונים בעניין שתי הלחם אשר ביום הביכורים, המופיעים גם הם במשנה מנחות הנזכרת לעיל. מתוך השוואה זו מראה הרלב"ג שהיחס בין נפח חלה של לחם הפנים, העשויה מצה, לבין נפח חלה של שתי הלחם, העשויה חמץ, הוא יחס בלתי סביר לחלוטין לפי הגדרותיו של הרמב"ם.⁷¹

בגלל סיבות אלה מסיק הרלב"ג (עמ' 256-257):

ולזאת הסיבה תמהנו על הרב רבינו משה ז"ל שפירש וקראתיו שבע" - שעובי החלה היה שבע אצבעות... ולזה הוא מבואר שהרצון ב"קראתיו" הוא כמו שפירשנו אנחנו, עם שזה יותר נאות מצד הלשון.

לדעת הרלב"ג לחם הפנים היה דק מאד, עוביו היה קטן באופן קיצוני מן השיעור שכתב הרמב"ם, והביטוי "קראתיו" המופיע במשנה כלל אינו מתייחס לעובי הלחם, אלא לפינותיו הקטומות.⁷² מבנה זה של הלחם מוסיף לו "פנים" נוספים, ומזכה אותו בשם "לחם הפנים".⁷³

ולזה לא יתכן שיהיה עובי אלו החלות כי אם פחות מאצבע". ועיין בהערות הפרשנות ובהערות הנוסח במהדורתנו שם.

71 זה לשון הרלב"ג שם (עמ' 256-257): "ועוד, שכבר התבאר שם שיעור שתי הלחם הבאים בעצרת, שהם באים חמץ, שהיה כל אחד מהם עשרון, והנה היה אורכו שבעה טפחים ורוחבו ארבעה טפחים, וקראתיו ארבע אצבעות, והוא מבואר שהבצק שיהיה חמץ הוא יותר רב-הכמות ממה שהיה בהיותו מצה; ואם היה הרצון ב"קראתיו" - עוביו, הנה יהיה שיעור החלה שהיא מצה הבאה משני עשרונים, יותר משלושה שיעורים מהחלה שהיא חמץ הבאה מעשרון אחד, וזה בלתי אפשר בשום פנים; עם שהוא רחוק שיהיה מוגבל האורך והרוחב והעובי, כי הכמות בזה יתחלף לפי קושי הבצק ונפוחו, וחשיבות התבואה והעדר חשיבותה". נפח כל חלה מלחם הפנים, העשויה משני עשרונים, לפי שיטת הרמב"ם הוא $40 \times 20 \times 7 = 5600$ אצבעות מעוקבות, ונפח כל אחת משתי הלחם, העשויה מעשרון אחד, לפי שיטת הרמב"ם הוא $28 \times 16 \times 4 = 1792$ אצבעות מעוקבות. נמצא שלפי הרמב"ם נפחו של לחם הפנים, העשויה מצה, הוא פי שלושה מנפח חלה משתי הלחם העשויה חמץ, בעוד שיעור הסולת הוא רק פי שנים, ובעוד נפח בצק חמץ גדול יותר מנפח בצק מצה.

72 דברי הרלב"ג הובאו בהרחבה בכסף משנה על הרמב"ם שם (הלכות תמידין ומוספין ה, ט; ועיין באחרונים המובאים שם בספר המפתח במהדורת פרנקל). בתשב"ץ ח"א סימן קלד העיר מפסחים לו, א, ומביצה כב, ב, שם נאמר שעובי לחם הפנים טפח (וכן הקשו הרש"ש למנחות צו, א, והמנחת חינוך (מצוה צו) ועוד), אך כתב: "כבר פירש רש"י ז"ל (בפסחים שם) 'עובי דפנותיו', כלומר כי הלחם היה דק בפנים, ובשפתו דפנותיו היו עושין אותו טפח; אבל לתת שיעור לכולו שיהיה לו עובי שווה - זה אי אפשר כלל" (וכעין זה כתב בתשב"ץ ח"ג סימן ע; וכן כתב הרש"ש שם). ועיין עוד בתשב"ץ שם, שדן בשיטת הרלב"ג ובשיטת הרמב"ם, וכן בשיטת רש"י, שהקרנות הן תוספות בצק שנוספו על אורך החלה בפניוניה, כעין קנינים.

73 בסוף דבריו מציע הרלב"ג ביאור נוסף לשם "לחם הפנים", ביאור המבוסס על המסקנה שהלחם היה דק למדי: "והנה היה זה הלחם דק... ולדקות זאת החלה גם כן יתכן שיקרא זה הלחם 'לחם הפנים', כי הוא כולו פנים, רוצה לומר שאין לו תוך שלא ישלוט בו האויר בקלות או חום התנור".